

bića je apsolutna. Subjekt i izjave u jeziku jezikom je strukturiran i ne postoji kao vanjezična činjenica. Označitelj Ja, primjerice, ukazuje na označeno Ja čije se pravo (realno) značenje gubi. Ja ostaje u lancu označitelja kao bitno jezični element. Preko jezika je, dakle, nemoguće uspostaviti identitet. Stoga jezik i jest uvijek simbolizacija. U krajnjoj liniji simbolizira se biće, identitet subjekta i objekta, otvara se djelomična spoznaja bitka. Kroz književnost govoriti ono nesvesno, ono što nas determinira, ono prema čijem otkrivanju smo okrenuti i što leži u našoj osnovi, što smo jednom znali i zaboravili, a što se danas, po prirodi jezika, tek simbolizira i našlučuje, jer se ne može iskazati. A ne može se iskazati jer je ono Logos sam, dakle ono iz čega i po čemu je jezik konstituiran.

Teorijski razmatrajući u nizu eseja ovakvu problematiku (francuske poststrukturalističke provenijencije), Bošnjak se odlučio na kraju progovoriti i o nekolicini hrvatskih pjesnika, uglavnom srednje generacije. Razumljivo da konkretna interpretacijska praksa nije zaobišla filosofsko preduvjerenje. Teorijski dio knjige, dapače, želi biti priprava čitatelja na specifičan kritički postupak i njegovo istovremeno opravdanje. Odnosno: teorijski dio knjige želi upozoriti čitatelja koje će se kategorije bića tražiti i pronalaziti u pojedinim pjesničkim djelima. Sve dok je dosljedan izabranom pogledu na poeziju, Bošnjaku se ne može zamjeriti očito otklanjanje od neposredne pjesničke činjenice, od konkrete »poetske istine« nekog pisca. Jer, Bošnjaku, čini se, i nije stalo toliko do samog pjesništva, koliko do mogućnosti da na tom pjesništvu provjeri ideju. Citatim kojima se služi sasvim sigurno nisu najkarakterističniji za odnosnog pjesnika, ali bilo bi nesmotreno u tome gledati pogrešku ili kritičarsku nesprenost. Jer, davno je shvaćeno da citati više koriste onima koji ih upotrebljavaju, nego onima od kojih su posuđeni. Citati su paravan iza kojeg se kritičar skriva da bi nam nesmetano mogao podvaliti vlastitu viziju pjesništva. Bošnjak iskreno vjeruje u metodisku primjenu poststrukturalističke ontologije na književnost, on vjeruje da je Lacanovska hipotiza ove velike Strukture, ili Drugog, prava istina bitka, on veruje da je književnost mjesto čežnje za prvočitnim obiljem i govor nesvesnog. U obzoru tog vjerovanja kreću se sve Bošnjakove interpretacije suvremenih hrvatskih pjesnika. To, naravno, ne znači da se u pojedinim analizama ne može pronaći i točnih opservacija i originalnih rješenja, kao, primjerice, kad se Šopova poezija u svom najdubljem određenju povezuje s Krležinim uzletom ka svijetladi. Ili, kad se na Severovom slučaju dokazuje da je sudbina hrvatskog pjesništva u destrukciji smisla i pojavljivanju jezika u mjestovoj označiteljskoj čistoci. Ili, kad se u eseju *Sudbina pisanja ili kraj umjetnosti* poslijeratna književna kretanja sagledavaju kao aporije univerzalnog i parcijalnog, kolektivnog i individualnog, sudbine i avanture.

Ostaje, međutim, da sa skepsom zapitamo autora da li je baš destrukcija smisla i upravljanje k označitelju nešto vrijednostno pozitivno, da li je točno da je poezija »ekonomija iskupljenja« ili da stoјimo pred ephom rasapa logocentrizma (na bilo kojoj misaonoj razini da se razmatra), da li suvremena poezija jest ispisivanje svijeta kao praznine? Napisljefku, da li je svijet zaista praznina, da li je svaki tekst trag (u Derridičnom smislu), da li je sukob teksta i svijeta i spoznaja Odsutnosti bića u tekstu nešto presudno za poeziju? Ako na sva ta pitanja možemo potvrđno i teorijski razložno odgovoriti, to još uvijek ne znači da su interpretirani pjesnici bili svjesni tih problema (što bi se u Bošnjakovih analiza dalo naslutiti), kao što ne znači ni da kritičar mora bezuvjetno izabrati baš takvu spekulaciju za svoju teorijsku pozadinu. Ne mislim da fascinacija poststrukturalizmom, koja se danas sve češće opredmećuje u kritičarskoj praksi, može biti nešto relevantnije za kritiku i razumijevanje književnosti, jer poststrukturalizam u osnovi zapravo potčenjuje književnost. Smatrat ću da je književnost kao umjetnost, na bilo koji način, samo *naknada* za smisao, a ne pokušati braniti ideju da je ona smisao i sam, vjerojatno se može razumjeti iz društvenog i kulturnog stanja epohе, ali je, u najmanju muku, nepošteno prema književnosti. A da se i ne govoriti kako je davanje ontološkog statusa Strukturi (u semioligiji ishvaćenoj kao Kod kôdova) teorijski teško održivo s obzirom na književnost. Bošnjak, međutim, ima pravo vjerovati u filosofsku liniiju poststrukturalističke misaone orijentacije, jer on sasvim dobro shvaća da ne može postojati pravi kritičar koji se nije nekako filosofski opredijelio. Ako se vjajnost kritike danas treba mjeriti prema stupnju njene unutarnje koherencnosti i konzistencije, a ne prema filosofskom izboru, onda se bez dvoumljenja mora kazati da je Bošnjakova kritika uspjela i u našoj literaturi nezaobilazna.

VOJISLAV DESPOTOV: »TRENING POEZIJE«,
»Sražilovo«, Novi Sad 1978.
Piše: Momčilo Paraušić

Poezija Vojislava Despotova kao da kaže, za Sokratom: »Znam da ništa ne znam«. Jer, dijalektika pitanja i odgovora upozorava nas da znanje vidi neznanje, a neznanje ne vidi sebe, pa ostaje u prividu kao u lažnom samozadovoljstvu. Pevati iz pozitivnog iskustva znači pevati iz neznanja neznanja. A znanje neznanja je visok stepen poseničke kritičnosti, jer je prevabilo dug put samospoznaje. Poezija Vojislava Despotova trebalo bi da bude u riznici između »znanja neznanja i onoga što je uveliko u duhovno-tekstualnoj praksi«.

Ako je Sokratova mudrost bila dostupna svakom ko je žeo s njim da razgovara, i ako je on sa sagovornikom tražio na licu mesta istinu, asocijacija kaže da je i poezija Vojislava Despotova otvorena čitaocima na sličan način. Jer, on svoju poeziju pokušava da demokratizuje tako što pesnički čin deli sa svima koji mare za takvu ulogu. Očekuje se da pesma ne ostanе samo rukopis pesnika na hantiji, već da se dovrši u mnogobrojnim različitim dodirima sa čitaocima, da bi njihovo ušišenje, naklonost, ravnodušnost itd., postali sastavni delovi jedinstvenog bića pesme.

Despotov bez ograničenja u poeziju pušta fantaziju. Ona u jeziku radi na više načina — pravi formalne modele: izmišljaju pravila igre i igrače, neće više da se igra, pa opet hoće, ali na drugi način.

Pesnička fantazija napada stil, dirigovana osećanja prekida prostim imenovanjem, registriranjem psiholoških i objektivnih stanja, demistifikuje funkciju reči — njena značenja, u slici otuđenog života u pesmi, kroz dve uloge (mušku i žensku), svodi na nulu, jer ih je ona uistinu prepuštila drugim jezicima (potkrepljena, navikama itd.). Da bi konkretnizao ideju o gubljenju dejstva reči, Despotov izmišlja reči koje, ništa ne značeći, zvuče prazno i licemerno u šablzonovanom i dirigovanom životu, a ostavljuju privid funkcije. Dogmatizovan i dresiran mošljene on pokušava da dovede u pitanje, tako što mu omogućuje dođi sa ništa izmišljaju besmislene reči i tako ih, bar u iluziji, za trenutak oslobođa poruke i usmerenosti.

Tražeći poetičnost nedirigovanu slučajnosti i spontanosti, Despotov iziskustava reči iz različitih jezika pravi brojne modele igre. On kao da stavlja reči u lonac i meša ili prži na energiju Kamena mudrosti — naprežno toplo, hladno, suvo i vlažno u njima da bi njihove olove, kalaj i gvožđe pretociju u zlato i srebro značenja.

Svoje ideje o jeziku Despotov je konkretizovao u nekoliko modela razaranja pozitivnog stila i privida značenja reči. Ove matrice on ne koristi za masovnu produkciju, već onoliko koliko je dovoljno da bi pokazao njihove mogućnosti.

Nekolike »kopije« jedne matrice govore da Despotov rado pesmu traži u asocijanju — u logici i psihologiji vezivanja predstava ontologiziranih bića — reči. Tako pesma, na ekskurziji mašte, postaje putopis asocijacije. Misao može krenuti od bilo čega: od korpe za otpatke, od vrele supe, pišeće mašine, kafe... Ali »svi putevi vode u Rim«. A Rim se zove ŽENA. Na površini pesme reči se druže i razilaze, a u dubljem sloju, ispod dvorečja kao jedinice pevanja, srastaju delovi različitih iskustava i postaju pesnička stvarnost i egzistencijalna mogućnost (... Apoteza pilule. Pilule trudnoća žena. ŽENA).

U drugom modelu pevanja dolazi do raslojavanja jedinstvenog pesnikovog vremena na psihološke i fizičke, na primer, li računanja s lutajućim dimenzijama. Povlačenjem poetske linije između slištine se naslucuje u običnoj konstataciji što ima ulogu refrena i pojave, u telegrafiskoj registraciji toka događaja, tj. kombinovanje iskustvenog i natičulnog toka daje dve pesme u jednoj, ali i treću. Jer, u poetskoj matematici Despotova 1 i 1 nisu 2, nego 3, tj. i novi kvalitet-odbljesak tragikomične pozicije otuđenog bića.

U sledećem, jedna jednostavna, čak nepoetična fabula prekida se na više mesta s isto tako nekim nepoetičnim pitanjem ili poređenjem, koji pripadaju drukčijem iskustvu, a dva plana ostaju u dalekom, tajnom, asocijativnom dosluhu, afinitetu. Tu je pesma tek započeta i čitalac će je već privesti kraju na svoj način. Itd.

Ne mogavši da se iskrasi u oslobođenom pesničkom prostoru, Despotov poeziju shvata kao trening i pripremu za poeziju — kao napor da se pesma ne napiše! Izvođenjem poezije iz lepog, udobnog dogmatskog zamka misli i osećanja na vazduh i neravan teren, i u nepovoljne meteorološke uslove, Despotov ostvaruje značajan uslov za mogućnost poezije — oslobođa je te-reta neposrednog cilja da bude poezija.

